

re bir grup onu melek-elçi, diğer bir grup insan, bir diğeri ifrit, bir diğeri ise Allah tarafından kendilerine gönderilen Budâsef adlı peygamberin sûreti olarak görmüş ve her grup ona farklı biçimlerde saygı gösterip ibadet etmiştir (a.g.e., s. 487). Ebû'l-Muîn en-Nesefî ve Ebû'l-Yûsr el-Pezdevî de bu grubun bilgi varıtası sayılmayan habere dayandığı için nübüvveti reddettiğini söyler (*Tebşîratü'l-edille*, s. 446; *Uşûlû'd-dîn*, s. 90). Şehristânî ise Sümeniy'e den Buda ehli (ashâbü'l-Büd) diye bahsetmiştir (bk. **BUDİZM**; Cehmiyye'nin Sümeniy'e den etkilendiği yolundaki görüş için bk. **CEHMIYYE**).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh* (nşr. Ahmed Abdülgafûr Atâr), Beyrut 1399/1979, V, 2138; *Lisânü'l-'Arab*, "smn" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 702; *Tâcû'l-'arûs*, "smn" md.; Lane, *Lexicon*, IV, 1432; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 152; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, II, 9; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Beyrut, ts., s. 484, 487; Muhammed b. Ahmed el-Hârîzmî, *Mefâtihu'l-'ulûm*, Kahire 1342/1923, s. 25; Bağdâdî, *el-Farâk* (Abdülhamîd), s. 270-271; Bîrûnî, *Tahkîku mâ li'l-Hind* (nşr. C. E. Sachau), Haydarâbâd 1377/1958, s. 15-16, 122, 479; Ebû'l-Yûsr el-Pezdevî, *Uşûlû'd-dîn* (nşr. H. P. Linss), Kahire 1383/1963, s. 90; Nesefî, *Tebşîratü'l-edille* (Salamé), s. 446; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1422/2002, VII, 385; *The History of India* (ed. H. M. Elliot – J. Dowson), London 1867, I, 67, 506; C. Eliot, *Hinduism and Buddhism: An Historical Sketch*, London 1921, I, 28; III, 455; Günay Tümer, *Bîrûnî'ye Göre Dînler ve İslâm Dîni*, Ankara 1986, s. 207-211; E. E. Calverley, "Sumanıyyah", *MW*, LIV/3 (1964), s. 200-202; C. E. Bosworth, "Sumanât", *EJ²* (Ing.), IX, 868-869; G. Monnot, "Sumanıyya", a.e., IX, 869-870.

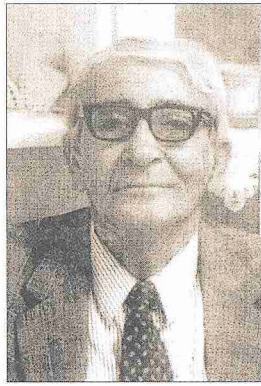

AHMET GÜÇ

SÜMER, Faruk
(1924-1995)

Türk tarihçisi.

5 Kasım 1924'te Konya Bozkır ilçesinin Akçapınar köyünde doğdu. Babası tapu memurlarından ve Kurtuluş Savaşı gazilerinden Mehmed Zeki Efendi'dir. Daha ilkokul sıralarında iken tarihe karşı ilgi duydu. Müftü Hüseyin Hilmi Efendi'nin kızı olan annesi Zeliha Hanım'dan eski yazıyı öğrendi ve özel bir hocadan Kur'an dersleri aldı, kendi kendine Fransızca'sını geliştirmeye çalıştı. İstanbul Haydarpaşa Öğretmen Okulu'ndan mezun olduktan sonra (1943) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne kaydoldu. Buradan Şubat 1948'de *Anadolu Türk Boy ve Oymakları* (XVI. ve XVII. Asırlarda) adlı lisans teziyle mezun oldu. Millî Eğitim

Faruk
Sümer

Bakanlığı'ndan aldığı bursla Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde doktora çalışmalarına başladı (1948). Lisans tezinin genişletilmesiyle hazırladığı XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Anadolu-Suriye ve El-Cezire'de Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller adlı tezle 24 Mayıs 1950'de edebiyat doktoru unvanını aldı. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde kısa bir süre memur olarak çalıştı (31 Ağustos 1950 – 5 Ocak 1951). Ardından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne asistan adayı (29 Ocak 1953) ve asistan (29 Ocak 1954) oldu. *Karakoyunlular, I. Kabilevi Bünyeleri ve Başlangıçtan Cihanşah'a Kadar Siyasî Tarihleri* adlı tezle doçent unvanını aldı ve aynı kürsüde doçentliğe getirildi (16 Aralık 1955). 30 Kasım 1957'de tamamladığı askerlik hizmetinden sonra *Oğuzlar'a Ait Destanî Mahiyette Eserler* adlı takdim teziyle 15 Şubat 1963'te profesörlüğe yükseltildi. 31 Mart 1970'te Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde eylemli profesörlüğe tayin edildi ve 22 Mayıs'ta kadrolu profesörlüğe geçirildi. 18 Haziran 1974'te kürsü başkanlığına getirildi. Kendi isteğiyle 10 Temmuz 1982'de emekliye ayrıldı. Yakalandığı karaciğer kanserinden 21 Ekim 1995 tarihinde İstanbul'da öldü. Cenazesi 26 Ekim 1995'te Kozlu'daki aile mezarlığına defnedildi. Faruk Sümer dört erkek çocuk babasıydı.

Yurt içinde ve yurt dışında birçok kongre, sempozyum ve seminere katılan Faruk Sümer, misafir profesör olarak 1970'te Londra Üniversitesi'nde, 1974'te Frankfurt'ta Goethe Enstitüsü'nde Türk-İslâm tarihi ve medeniyeti, Türk dili gibi dersler okuttu. Yerli yabancı birçok kurum ve kuruluşun aslı üyeliklerine seçildi. Derin bilgisi ve ciddi çalışmalarıyla yurt dışında tanındı, büyük ilgi ve itibar gördü. 1966'da oluşturulan Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü'nün kurucu üyesi olan Faruk Sümer burada genel muhasiplik, ayrıca Or-

ta Anadolu Araştırma Merkezi başkanlığı, *Selçuklu Araştırma Dergisi*'nin sorumlu yazı işleri müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu'nda aslı üyelik, Ortaçağ Tarihi Bilim ve Uygulama Kolu'nda başkanlık, Konya Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Danışma Kurulu üyeliği yaptı. Oğuzlar'ın tarih ve kültürünün ortaya çıkarılması hususundaki çalışmaları dolayısıyla 1993'te Türkmenistan İlimler Akademisi'ne seçildi. Özel sohbetlerinde her Türk'ün kütüphanesinde *Orhon Yazıtları*, *Dîvânü lugâti't-Türk*, *Dede Korkut Kitabı*, Yunus Emre'nin divanı ve *Mevlid*'in bulunması gerektiğini söylerdi. 1944 yılından başlayarak *Folklor Postası*, Türk Tarih Kurumu'nun *Belleten'i*, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, *Resimli Tarih Mecmuası*, *Selçuklu Araştırmaları Mecmuası*, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, *Türk Dünyası Araştırmaları*, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, *Türk Edebiyatı ve Türk Kültürü* gibi dergilerde yazıları neşredilmiştir.

Eserleri. 1. *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları* (Ankara 1967, 5. bs., İstanbul 1999). Eser Kiril harfleriyle *Âzerî Türkçesi*'nde (Bakü 1992), ayrıca Türkmenistan Cumhurbaşkanlığı tarafından (Aşkâbâd 1999) yayımlanmıştır. 2. *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü: Şah İsmail ile Halefleri ve Anadolu Türkleri* (Ankara 1976, 1992). İran'da 1501'de Safevî Devleti'ni kuran Türk unsurunun büyük çoğunluğunun Anadolu'dan İran'a göçen Türkler olduğunu ortaya koyan eser, *Naş-ı Türkân-ı Anâtolî der Teşkil ü Tevsi'a-i Devlet-i Şafevî* adıyla Farsça'ya çevrilmiştir (trc. İhsan İsrâkî – M. Taki İmâmî, Tahran 1371 hş.). 3. *Türkler'de Atıcılık ve Binicilik* (İstanbul 1983). Alan araştırması yapılarak yazılmış eserlerden biri olup binit takımıyla ilgili bilgileri ve binit takımına dair deyimleri de içermektedir. 4. *Kara Koyunlular: Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar* (Ankara 1967, 1984, 1992). Eserde Karakoyunlu ulusunun kabilevi bünyesiyle bu ulusun kurmuş olduğu devletin siyasî tarihi ele alınmaktadır. 5. *Eski Türkler'de Şehircilik* (İstanbul 1984). Eserde Gök Türkler, Uygurlar, Çiğiller, Tohsılar, Karahanlılar ve Oğuzlar'da şehircilik anlatılmaktadır. 6. *Yabanlu Pazarı: Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar* (İstanbul 1985). Kayseri Pazarören'de kurulan fuardan bahsedilen eserde ayrıca Zamanî Kalesi'ne ait tesbitlerle İbn Abdüzzâhir'in *Ravzatü'l-behiy-*

yeti'z-zâhire adlı eserinden I. Baybars'ın 1277 Anadolu seferine dair bölümün tercümesi verilmektedir. 7. *Eshâbü'l-Kehf / Yedi Uyurlar* (İstanbul 1989). Ashâb-ı Kehf'in Afşin varyantını anlatmaktadır. 8. *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri* (Ankara 1990, 1992). Daha önce yayımlanan incelemelerin yeniden gözden geçirilmiş bir şekli olan kitapta Selçuklular devrinde Mengüçlüklüler, Saltuklular, Ahlatşahlar ve Dilmaçoğulları / Togan Arslanoğulları'nın rolleri konu edilmektedir. 9. *Çepniler: Anadolu'nun Bir Türk Yurdu Haline Gelmesinde Önemli Rol Oynayan Oğuz Boyu* (İstanbul 1992). 10. *Tirebolu Tarihi* (İstanbul 1992). 11. *Türk Cumhuriyetlerini Meydana Getiren Eller ve Türk Destanları* (İstanbul 1997). Daha önce yayımlanmış makalelerden oluşmaktadır. Birinci bölümde Oğuzlar, Karluklar, Kimekler, Kıpçaklar gibi Türk cumhuriyetleri, ikinci bölümde Türk destanları anlatılmaktadır. 12. *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları* (I-II, İstanbul 1999). Türkler'de ad vermeyle ilgili geleneklerden sonra Göktürkler'den Osmanlılar'a kadar Türk devletlerinde kullanılmış olan kişi adları incelenmiş, dolayısıyla Türk devletlerinin özellikleri, kişi adlarının anlamları, bu kişilerin biyografileri yanında birçok gelenek ve görenek hakkında bilgi verilmiştir.

Faruk Sümer'in yaptığı bazı çeviri ve neşirler de şunlardır: Ebû Bekr-i Tihri'ni, *Kitâb-ı Diyârbekriyye/Akkoyunlular Tarihi* (Necati Lugal ile birlikte, I-II, Ankara 1962-1964, 1993; *Zebân-ı Ferheng-i İrân* adıyla 1356'da Tahran'da yayımlanmıştır); *İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı: Metinler ve Çevirileri* (Ali Sevim ile birlikte, Ankara 1971, 1988); *The Book of Dede Korkut. A Turkish Epic* (Ahmet Edip Uysal – Warren S. Wolker ile birlikte, London 1972, 1992). Ayrıca bazıları küçük bir kitap hacmindeki makaleleri arasında "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar" (*Belleter*, XII/47 [1948], s. 575-615); "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar" (*TAD*, X [Ankara 1963], s. 1-108); "Anadolu'da Moğollar" (*Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I [Ankara 1970], s. 1-144) sayılabilir. Sümer'in *Türk Ansiklopedisi*, *İslâm Ansiklopedisi*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* ve *The Encyclopaedia of Islam*'a yazdığı çok sayıda madde bulunmaktadır. Faruk Sümer'in *İslâm Devletleri: Tarihçeleri, Kronoloji ve Soykütüğü Cetvelleri*, *Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti ve Melemenci-Oğulları Tarihi* adlı eserleri baskıya hazır durumdadır.

BİBLİYOGRAFYA :

"Prof. Dr. Faruk Sümer (1924-1995)", *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri* (25-26 Nisan 1995), Konya 1996, s. 199-205; Gülay Güngül, "Oğuzlarda Yaprak Dökümü", *Türk Edebiyatı*, sy. 266, İstanbul 1995, s. 34-36; Turgut Akpınar, "Bir Tarihçinin Ardından: Faruk Sümer'in Sessiz Ölümü", *TT*, sy. 144 (1995), s. 42-44; "Prof. Dr. Faruk Sümer'in Hal Tercümesi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sy. 101, İstanbul 1995, s. 26-29; Turan Yazgan, "Faruk Sümer Hocamız", *TDA*, sy. 100 (1996), s. 11-12; "Kendi Kaleminden Prof. Dr. Faruk Sümer'in Hal Tercümesi", *a.e.*, s. 15-22; Feda Şamil Arık, "Prof. Dr. Faruk Sümer: Hayatı ve Eserleri (Ölümünün 3. Yıldönümü Dolayısıyla)", *TTK Belleter*, LXII/235 (1998), s. 935-966; "Sümer, Faruk", *TA*, XXX, 113-114.

AYHAN YÜKSEL

SÜMEYTİYYE

(السميطة)

Ca'fer es-Sâdık'tan sonra
imâmetin oğlu Muhammed'e
intikal edeceğini kabul eden
Yahyâ b. Ebû Şümeit'in
(Sümeit, ö. 67/687)
mensuplarına verilen ad
(bk. İMÂMİYYE).

SÜMEYYE bint HUBBÂT

(سمية بنت حباط)

Ümmü Ammâr Sümeyye bint Hubbât
(ö. 615)

İslâm tarihinde
ilk şehid olan kadın sahâbî.

Babasının adı Habât, Habat, Hayyât şeklinde de kaydedilmektedir. Sümeyye, Ebû Cehil'in amcası Ebû Huzeyfe b. Mugire'nin kölesiydi. Ondan önce bir Fars melikinin ve Yemen meliklerinden Ebû Cebr'in kölesi olduğu belirtilmektedir (Süheylî, IV, 264). Sümeyye'nin kocası kendisi gibi ilk müslümanlardan olan Yâsir b. Âmir'dir. Yemenli Ans kabilesinden olan Yâsir kaybolan kardeşini aramak amacıyla Mekke'ye gelmiş, buraya yerleşebilmek için bir kişinin himayesini alması gerektiğinden Benî Mahzûm kabilesinden Ebû Huzeyfe'nin himayesine girmişti. Ebû Huzeyfe bir süre sonra câriyesi Sümeyye'yi Yâsir'le evlendirmiş ve bu evlilikten Ammâr dünyaya gelmişti.

İslâmiyet'in ilk dönemlerinde dine davet gizlice yürütüldüğünden, müslümanlar kimliklerini açığa vurmamışlardı. Ancak dinin ilân edilmesi emri gelince ilk müslümanlar yeni dine girdiklerini açıkladılar. Sümeyye ve oğlu Ammâr, İslâmiyet'i ka-

bul ettiklerini söyleyen bu kişilerden olup bazı rivayetlere göre ilk yedi müslüman arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber dahil olmak üzere bu yedi müslüman Hz. Ebû Bekir, Bilâl-i Habeşi, Habbâb b. Eret, Suheyb b. Sinân, Ammâr ve annesi Sümeyye'dir. Resûl-i Ekrem ile Ebû Bekir dışındakiler kendilerini koruyacak kimseleri bulunmayan köle durumunda olduklarından İslâm'ın ilk dönemlerinde ağır işkenceler gördüler, üzerlerine demir zırh giydirilip güneş altında saatlerce bekletildiler (*Müsned*, I, 404).

Ebû Huzeyfe, Sümeyye'yi yeğeni Ebû Cehil'e verdi ve böylece Sümeyye Ebû Cehil'in kölesi oldu. Yâsir ve Ammâr da Ebû Cehil'in sülâlesinin emri altında bulunduktan hakarete uğruyor ve işkenceye mâruz kalıyorlardı. Bir gün Mekke'deki Eb-tah bölgesinde kızgın güneşin altında işkence gördükleri sırada Resûlullah onların yanına gelerek, "Ey Yâsir ailesi, dayanın! Müjdeler olsun ki yeriniz elbette cennettir" demiş (Hâkim, III, 388), onlar da bu müjdenin sevinciyle zulümlere sabretmişlerdi. Sümeyye yaşlı olmasına rağmen işkenceler karşısında direndi ve müşriklerin isteklerini kabul etmedi. Ebû Cehil fiziksel işkence yanında kendisine hakaret etti. İman etmesinin sebebinin başka şeyler olduğunu söyleyerek namusuna dil uzattı ve sonunda onu edep yerinden mızraklayarak şehid etti. Böylece Sümeyye İslâm tarihinde şehitlik mertebesine erişen ilk kadın müslüman oldu (İbn Ebû Şeybe, VIII, 42). Bu olay İslâmiyet'in 6 veya 7. (616 veya 617) yılında vuku bulmuştur. İslâm tarihinde şehitlik mertebesine ilk defa bir kadının ulaşması önemli bir hadise olarak değerlendirilir. Hz. Peygamber, Sümeyye'nin yiğitliğini unutmamış, Ebû Cehil, Bedir Gazvesi'nde öldürülünce Ammâr b. Yâsir'e, "Allah anneni öldüren haktan geldi" demiş (İbn Hacer, IV, 335), Ammâr'ın da ileride şehid olacağını haber verirken ona, "Sümeyye'nin oğlu" diye hitap etmiştir (Müslim, "Fiten", 70, 71). Yâsir, Sümeyye'den hemen sonra işkenceyle, oğlu Ammâr da Sıffin Savaşı'nda şehid olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 404; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VIII, 264-265; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Saîd el-Lahhâm), Beyrut 1414/1994, VIII, 42; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut, ts. (Dârü ihyâi't-türâsi'l-Arabî), XVIII, 40; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 388; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, IV, 264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VII, 152-153; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 334-335; Ahmed Halîl Cum'a, *Nisâ' min 'aşri'n-nübüvve*, Beyrut 1412/1992, II, 135-141.

AYNUR URALER